

Nieuwsbrief

Vlinderwerkgroep Drenthe

20e jaargang no.2 - november 2010

Uitnodiging Najaarsbijeenkomst

Maandagavond

22 november 2010

in de **Koekoekshof** in **Elp**.

Het begint om 19.30 uur agenda:

1. Opening
 2. In memoriam Ron Soenveld
 3. Hoe vlogen de (bijzondere soorten) dagvlinders in 2010?
door Jelle de Vries
 4. Dagvlinderatlasproject en witte-
hokkenexcursies
door Minko van der Veen
 5. Pauze-1 (verkoop loten)
 7. Eigen vlinderervaringen afgelopen
seizoen
wie heeft foto's?
 8. Pauze-2 (verloting)
 9. Vlinders in Nepal
door Joop Verburg
- Sluiting

Veenbesparelmoervlinders foto: Pauline Arends

Redactie

Leden:

- Pauline Arends
 - Roelof Blaauw
 - Hindrik Lanjouw
 - Jelle de Vries
 - Willeke Ketelaar
- Eindredactie:
- Ate Dijkstra

Kopij voor de voorjaarseditie
graag vóór 15 maart 2011
inleveren per e-mail:
kopij@vlinderwerkgroepdrenthe.nl
of
Willeke Ketelaar,
Kastanjelaan 5, 9422 JB Smilde
tel: 0592-413073

www.vlinderwerkgroepdrenthe.nl

de webstek voor alle vlinderliefhebbers in Drenthe,
stuur uw kopij met plaatjes aan:
kopij@vlinderwerkgroepdrenthe.nl

In dit nummer:

Van de bestuurstafel

Minko van der Veen 2

In memoriam Ron Soenveld

Ben Hoentjen
Jelle de Vries 3

Een bijzondere kleine vos

Piet en Marlies de Jong 4

Zilveren maan in 2010

Jelle de Vries 5

Het landkaartje, een gevarieerde verschijning!

Minko van der Veen 7

Witte hokkenexcursies

Minko van der Veen 9
Ru Bijlsma 10

Veenvlinders in 2010

Pauline Arends 11

Natuur in Drenthe - zicht op biodiversiteit

Ben Hoentjen 12

Verrassende aantallen argusvlinders
bij Roswinkel

Bert Oving 14

Processierups in het Nieuws

Dagblad van het Noorden 16

Van de bestuurstafel

Minko van der Veen

Het vlinderseizoen werd dit jaar sterk overschaduwd door de ziekte en het overlijden van ons bestuurslid Ron Soenveld. Het kwam bijna nooit voor dat Ron ontbrak op onze vergaderingen. Maar op de laatste vergadering voor het zomerseizoen ontbrak Ron opeens, hij was naar het ziekenhuis voor onderzoek. Al snel werd duidelijk dat er medisch gezien geen perspectief meer was. Op 28 juli overleed Ron. Persoonlijk denk ik met veel plezier terug aan al die momenten waarop Ron tijdens de vergaderingen de gelegenheid te baat nam om enthousiast te vertellen over zijn belevenissen in het veld. Verderop in deze brief volgt een 'In memoriam Ron Soenveld'.

Oranje luzernevlinder (forma *Helice*) op het Steenbergerveld 9 september 2010 foto: Minko van der Veen

Wat de vlinders betreft kunnen we terugzien op een seizoen dat goed van start ging maar al snel nadat de zomer was begonnen werd het minder. Juli, maar vooral augustus en september waren erg nat. Als er één soort is die het dit jaar geweldig heeft gedaan dan is dat wel de zilveren maan, een topjaar. In het kader van ons dagvlinderatlasproject hadden we twee zgn. witte hokkenexcursies gepland. We hoopten op die manier in deze niet of nauwelijks nog bezochte gebieden flink wat km-hokken te kunnen bezoeken. Achteraf moeten we vaststellen dat niet in alle opzichten is voldaan aan wat we ons er van hadden voorgesteld. De opkomst en het weer zaten beide niet mee. De eerste excursie, rond Valthermond, trok vier personen, die gelukkig nog

net voor de stortbuien, toch nog best veel soorten en hokken hebben kunnen doen. De tweede excursie, rond Westdorp, hebben we vanwege het verwachte slechte weer moeten afblazen. Duidelijk werd ons wel dat we in het vervolg niet weer op deze basis excursies gaan organiseren. We denken dat het efficiënter is dit in het vervolg op ad-hoc basis te doen: lijkt het zeker dat het over 2 dagen mooi weer is, dan op dat moment een mailtje en maar zien wie er op af komen.

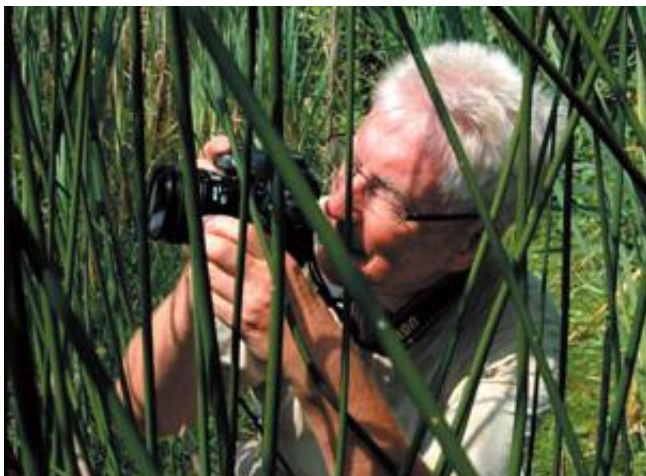
Een bijzondere gebeurtenis dit vlinderseizoen was, op 28 augustus, de opening van het eerste vlinderreservaat in Nederland. Het Drents Landschap zag zijn inspanningen om op het Doldersummerveld het de vlinders naar hun zin te maken beloofd met het predicaat 'vlinderreservaat'! Graag wil ik vanaf deze plaats het Drents Landschap complimenteren met dit resultaat.

Of er al snel meer vlinderreservaten zullen volgen is nog maar de vraag als je ziet met hoeveel minder overheidssubsidie de natuurbeheerorganisaties tevreden zullen moeten zijn de komende jaren. Dat ook deze sector niet aan bezuinigingen ontkomt verbaast me niet, maar de omvang ervan (voor zover we dat nu al zeker kunnen weten) èn dat ook de realisatie van de ecologische hoofdstructuur wordt vertraagd of misschien zelf wordt stilgelegd, verbaast me wel. Als vanuit het Planbureau voor de Leefomgeving al geluiden komen die duiden op het niet langer vasthouden aan het onderling verbinden van natuurgebieden, dan mag je van de politiek nog minder verwachten. "Ook in gebieden die niet met elkaar zijn verbonden kun je prima recreëren en kunnen de bossen CO2 vasthouden" zo hoor ik. Laat ik er nou (naïef) altijd van uit zijn gegaan dat deze gebieden primair bedoeld waren om de biodiversiteit in stand te kunnen houden, en ze er dus in de eerste plaats voor de planten en beesten zijn.

De afgelopen vergaderingen hebben we ons regelmatig de vraag gesteld hoe we ons bestuur zouden kunnen versterken. Mede omdat we overdag vergaderen moet een aantal bestuursleden helaas vaak verstek laten gaan i.v.m. drukke werkzaamheden. Door het overlijden van Ron is de noodzaak om op termijn tot uitbreiding van het bestuur te komen alleen maar groter geworden. We hebben daarom het plan opgevat om binnenkort eens met een aantal (vlinder)werkgroepen uit onze provincie om te tafel te gaan zitten om te kijken of we hiervoor een oplossing kunnen vinden. Ook vergadertijdstip en vergaderfrequentie staan daarbij ter discussie. Graag tot ziens op onze najaarsbijeenkomst, 22 november om 19.30 uur in de Koekkoekshof in Elp.

In memoriam Ron Soenveld

Op 8 mei hield de Werkgroep Florakartering Drenthe (WFD) haar eerste excursie van dit jaar in de buurt van Koekange. Dat Ron er ook bij was, was bijna vanzelfsprekend en hij heeft vast een foto gemaakt van de voor Drenthe zeldzame Bospaardenstaart die hij en zijn excursiegenoten toen vonden. In de loop van juni kwam het onvoorstelbare bericht dat Ron ongeneeslijk ziek was. Op 28 juli is hij in Hardenberg overleden.

In Ron hebben we een plezierig en enthousiast persoon verloren, die zich gedurende vele jaren met hart en ziel heeft ingezet voor de natuur, zijn grote hobby.

Zijn belangstelling was breed en hij wist veel van amfibieën, reptielen, libellen, vlinders en planten. Met die kennis droeg hij vele jaren bij aan verschillende inventarisatieprojecten. Met liefde en aandacht maakte hij tijdens dat veldwerk veel foto's. Verschillende daarvan kregen een plekje in nieuwsbrieven of andere publicaties over de natuur in Drenthe.

Hij was actief in de hele provincie en daardoor een bekend gezicht bij bijna alle terreinbeheerders, al lag zijn grootste interesse in zijn eigen geboortestreek, zuidoost Drenthe.

Gedurende de laatste 6 jaar was hij als bestuurslid van de Vlinderwerkgroep Drenthe zeer actief in het organiseren van tellingen, het leiden van excursies en het overdragen van zijn kennis aan anderen, vaak schoolkinderen. Hij ontbrak vrijwel nooit op de voor- en najaarsbijeenkomsten van de Vlinderwerkgroep. Ook sloeg hij bijna geen excursie van de WFD over. Meestal bracht hij dan wel een passagier mee, want niemand deed ooit tevergeefs een beroep op hem om mee te mogen rijden.

Aardbeivlinder foto: Ron Soenveld

De medewerkers van de WFD zullen zich hem ook vooral herinneren als presentator van de florakennistest, die hij samen met Joop Verburg samenstelde, aan het eind van de jaarlijkse medewerkerbijeenkomst. Zijn detailfoto's van planten bezorgden zelfs de meest ervaren plantenkenners de nodige hoofdbreken.

Zijn plezierige gezelschap, enthousiasme en betrokkenheid zullen we helaas voortaan moeten missen, maar zullen we ons dankbaar blijven herinneren.

Wij wensen Ron's vrouw en familie veel sterkte toe bij het leren leven met dit verlies en hopen dat de gedachte dat Ron veel voor anderen heeft betekend hen daarbij wat troost zal bieden.

Namens de
Vlinderwerkgroep Drenthe,
Werkgroep Florakartering Drenthe,
Ben Hoentjen Jelle de Vries

Een heel bijzondere kleine vos

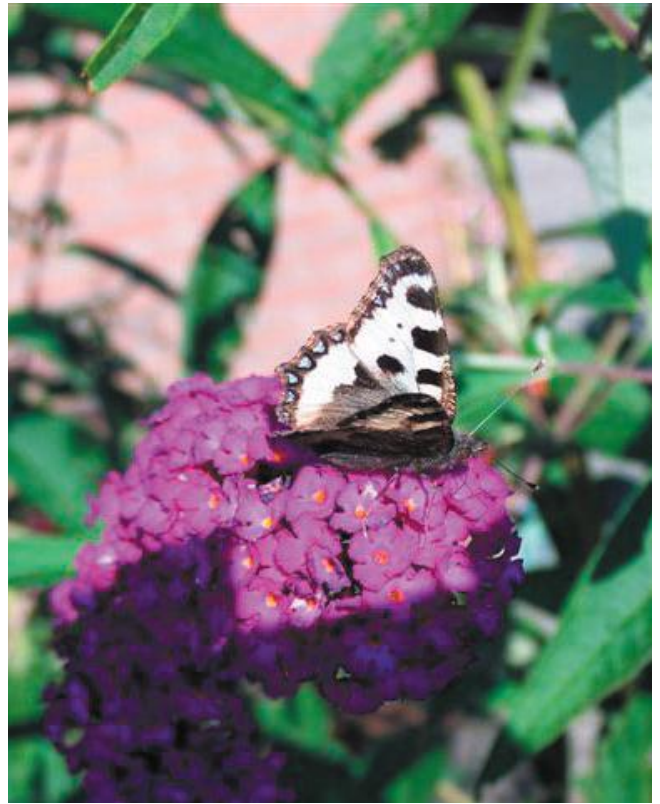
Piet en Marlies de Jong

Op 12 augustus werd er 's middags in onze tuin in Klazienaveen een vlinder waargenomen. We dachten eerst aan een afgevlogen exemplaar. Bij nader inziens dachten we aan een albino, maar de kleuren zwart en blauw waren wel aanwezig. Het was een kleine vos waarbij de oranje kleur niet aanwezig was. Een foutje van de natuur.

De bijzondere vlinder vloog tussen een vlinderstruik in onze tuin en die van de burens.

De vlinder is nadien niet meer gezien.

foto's: Piet en Marlies de Jong

Zilveren maan in 2010

Jelle de Vries

We moeten wel heel ver terug in de tijd om het hoge aantal vlinders welke dit jaar gezien zijn te evenaren. Terug in de tijd tot ver vóór 1990, een periode met weinig gegevens, dus best mogelijk dat dit jaar de hoogste aantallen 'ooit' zijn geweest.

Was de 1ste generatie met een top van 37 vlinders al veel hoger dan die van 2009 met 9 stuks, de 2de generatie was overweldigend met 407 vlinders (2009 97 stuks). De eerste vlinders van de 2de generatie zijn op 16 juli gezien. Vergelijkbaar met vorig jaar en ook de hele populatieontwikkeling liep parallel met 2009. Met voor beide jaren de piek in de laatste week van juli.

In een drietal monitoring percelen was de ontwikkeling als volgt.

2009		2010	
14 juli	12 ex	16 juli	2 ex
20 juli	30	22 juli	89
27 juli	41	28 juli	107
3 aug	35	4 aug	78
10 aug	10	11 aug	45
17 aug	3	19 aug	1

Zilveren maan foto: Jelle de Vries

Zilveren maan
foto:
Minko van der Veen

Vorig jaar is in juli een aantal stroken riet gemaaid. In juni, tijdens de telling van de 1ste generatie, was goed te zien dat het riet op de gemaaide stroken ijler, korter en lichter van kleur was als op het ongemaaide gedeelte. Later tijdens de 2de generatie was dit verschil nagenoeg verdwenen. De vlinders vliegen goed tussen de ijlere rietvegetatie. Echter als de vegetatie te dicht wordt laten ze het afweten. Jammer dat de proef dit jaar, wegens geldgebrek, niet herhaald is.

Ook verheugend is dat in het Kuyersbosch zowel vorig jaar (2009) als dit jaar 2 vlinders zijn gezien. De laatste waarneming (2 ex dateerde van 2004. Het geeft weer hoop voor de toekomst. Het Kuyersbosch had vóór 1990 een goede populatie zilveren manen. Na de vorige optimistische berichten helaas ook een negatieve. Bij Willem van Hemmen zijn op de Hemelrijkkampen zowel van de 1ste als de 2de generatie géén vlinders meer gezien. Aan deze populatie kwam na 5 succesvoller jaren een einde.

Zilveren maan foto:
Pauline Arends

Het landkaartje, een gevarieerde verschijning!

Minko van der Veen

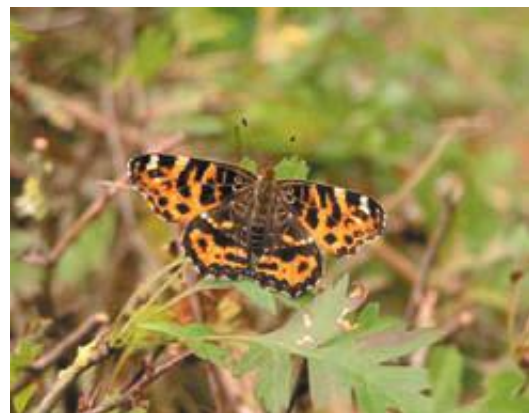
Ondertussen weet ik het al lang, maar toen ik pas met vlinders begon, door ze te filmen en zonder vaak nog hun naam te weten, rekende ik me te rijk met deze soort. Ik dacht echt met twee verschillende soorten van doen te hebben. Eigenlijk ook niet zo verwonderlijk wanneer je de voorjaarsvorm en de zomervorm naast elkaar ziet. Geen enkele andere vlinder vertoont bij mijn weten, zo sterk, patroon- en kleurvariatie afhankelijk van de weersomstandigheden tijdens het popstadium. Officieel heet dit **seizoensdimorfisme**.

De reden om me eens te verdiepen in deze materie werd me aangereikt door Joop Verburg, die me een foto stuurde met daarop twee landkaartjes, waarvan de ene duidelijk de zomervorm liet zien (onderkant) en de andere de voorjaarsvorm (bovenkant). Joop maakte de foto op 23 juli, een tijdstip waarop je eigenlijk alleen de zomervorm verwacht. Een kijkje op de website vlindernet.nl (Vlinderstichting / Werkgroep vlinderfaunistiek) leerde me dat dit verschijnsel zich bij deze soort wel vaker voor doet. Ik zag er maar liefst drie foto's van landkaartjes die of een gemengde vorm lieten zien of die een kleed hadden dat niet volgens de mode van het seizoen was. In alle gevallen ging het om vlinders die in de zomer of nazomer vlogen. Een zomervorm tijdens het voorjaar is kennelijk echt zeldzaam of komt niet voor. Landkaartjes en kleuren zijn kennelijk sowieso bijzonder: welke andere vlinder tref je nectarzuigend aan op witte schermbloemen?

Mengeling van voorjaar- en zomervorm op 10 september 2007 gefotografeerd door Ab H. Baas (website Vlindernet.nl)

Tenslotte laat ik hieronder nog een stuk volgen uit een oud boek uit de zeventiger jaren van de vorige eeuw "Elseviers vlinderboek" van Kurt Harz, waarin hij uitgebreid verhaalt van warmte- en koude-experimenten met vlinders:

Patroon en kleuren voorjaarsvorm, maar werd op 25 juli 2007 in Nijkerk gefotografeerd door Lucie Wessel (website vlindernet.nl)

Warmte- en koude-experimenten

A. Bergmann heeft door zijn warmte- en koude-experimenten, die met droge en vochtige lucht werden gecombineerd, voor veel soorten standaardvormen verkregen, zoals deze ook in de vrije natuur kunnen worden aangetroffen, waarbij de volgende regels werden opgesteld: Bij 6 tot 40 graden Celsius blijven de grondvormen behouden, waarbij de duidelijkheid en het contrast van de kleuren afwijkingsgevoelig is.

Alleen door extreme temperaturen (vorst en hitte) kunnen zij worden beïnvloed. Het uitkleuren van bepaalde vleugelgedeelten is binnen bepaalde, door het grondpatroon vastgelegde begrenzingen, bij enkele soorten nog binnen 48 uur voor het uitkomen, variabel. De normale temperatuur voor het uitkomen ligt bij 15 tot 20 graden Celsius, een matige verhoging of verlaging van deze temperatuur veroorzaakt bij poppen in de gevoelige periode en bij voldoende vochtigheid donkere vormen, terwijl een krachtige verhoging of verlaging bij

gelijke, voldoende vochtigheid zwakker en lichter gekleurde vormen veroorzaakt. Bij een matige verhoging van de vochtigheid komen bij alle temperatuurstrappen sterk verdonkerde vormen te voorschijn; uitgesproken natheid veroorzaakt daarentegen sterk opgehelderde vormen, waarbij in beide laatstgenoemde gevallen de tekening onscherp en grof is.

Droogte veroorzaakt opgehelderde vormen met scherpe, fijne tekening. Vele conclusies van deze onderzoeker moeten minstens nog op andere oorzaken voor de kleurvorming worden onderzocht, omdat bij een kweek uit slechts een eilegsel en onder gelijke omstandigheden bij vlinders kleurverschillen optreden, zoals alleen bij tegenovergestelde temperaturen resp. vochtige of droge lucht optreden. Vele soorten die uit een eilegsel onder dergelijke gelijksoortige omstandigheden worden opgekweekt, vertonen een ongelooflijke variabiliteit, een variabiliteit zoals die ook in de vrije natuur kan worden aangetroffen.

Zomervorm(onderkant, linksboven) en voorjaarsvorm op marjolein in de vlindertuin in Zuidwolde in één beeld gevangen door Joop Verburg op 23 juli 2010. (er zit ook nog een muntvlindertje tussen)

Witte hokkenexcursies

Minko van der Veen

Valthermond

In het kader van ons Dagvlinderatlasproject 2013 hadden we dit jaar twee 'witte hokken' excursies op de agenda staan. De uurhokken 18-11(260_545) omgeving Valthermond, en 17-16(245_545) omgeving Westdorp ZW van Borger, grossierden nog in km-hokken van waaruit nog geen enkele soort was gemeld. Daar wilden we op resp. 17 juli en op 7 augustus proberen flink wat verandering in aan te brengen.

km-hok waarnemingen omgeving Valthermond 17 juli 2010 ("Witte hokkenexcursie")

Som van aantal

km-hok	argusvlinder	atalanta	azuurwaterjuffer	bloedrode heidelibel	bont zandoogje	boomblauwtje	bruin zandoogje	citroenvlinder	dagpauwoog	gamma-uil	gehakelde aurelia	groot koolwitje	grote roodoogjuffer	icarusblauwtje	klein geaderd witje	klein koolwitje	kleine vos	kleine vuurvlinder	koevinkje	landkaartje	metaalglanslibel	oranje zandoogje	steenrode heidelibel	zwartsprietdikkopje	Eindtotaal
258-541		5					5		15		2					8		1	1			3		4	44
259-541	1	3			4		5		3						1	11	1	4	5	1		1		4	44
259-546		10			1		7		3							4	1	2	12			1		8	49
260-542		2					2		8							17	4	5	15			1		5	59
260-543		7							28		1					12	10		3					5	66
260-546		1					1		3							3	1		1			2		1	13
261-543		2					1		14		2				1	15	4		6	1				7	53
261-544		1							2							4	2		2					1	12
261-546							1		2							5	1		1			1		2	13
261-547							2		4							1	4	1	12			1		4	29
262-543		15					3		16	20			2			2	7	1	2	1	1			8	78
262-544		1			3		7		31							13	11	2	8	3		7		5	91
262-545									5							5	3		1						14
262-546																20									20
262-547		1					1		5							7	4		1					1	20
262-548							1		5							3			1			1		4	15
263-543				2			1		2	3						2	2							1	13
263-544				3			4	1		5				2	2	7		1	5	2		1			33
263-545									10							2			2					4	18
263-546		1							2							10	1								14
263-547																2									2
263-548		1					1		6						1	4	4		1			1		3	22
263-549		1					1									2		4	1			3		1	13
264-544			2				1			2	1			2		1			10				1	1	21
264-545				4												8									12
264-546		2			4		2		2		2					6			4	12				2	36
264-547					4		4									5									13
264-549		1				1	1		5							10	10	1	1			1		2	33
Eindtotaal	1	54	2	9	16	1	51	1	171	30	7	1	2	2	7	189	70	22	95	20	1	24	1	73	850

figuur 1

Op zaterdag 17 juli om 11.00 uur verzamelen in Valthermond op het Zuiderdiep was afgesproken, en daar arriveerde ik precies op tijd. Het was die ochtend nog wel even de vraag geweest of we de gok moesten wagen. Zouden de buien pas rond 13.00 uur losbarstten of toch eerder? We besloten die gok te wagen en de zon liet zich zowaar goed zien. De opkomst viel tegen: we bleken met zijn vieren: Jelle de Vries, Ate Dijkstra, Tinus Knegt en ik. Al die kaartjes die ik gemaakt had voor een goede opkomst bleken dus niet nodig. Sterker nog ik vergat ze helemaal uit te delen. We besloten ieder voor zich op pad te gaan met de auto en verdeelden de km-hokken. We spraken af om elkaar om 13.00 uur weer op hetzelfde punt te treffen.

Mijn inschatting van dit Veenkoloniale gebied was dat het er een 'vlinderwoestijn' zou zijn doorsneden door kaarsrechte wegen en wijken. Dat laatste klopte over het algemeen wel, maar het eerste bleek gelukkig een misvatting. De stroken groen langs die kaarsrechte lijnen bleken veel royaler en bloemrijker dan ik had gedacht. Al direct op de eerste plek die ik op grond van mijn kaart had uitgezocht bleken zich 8 soorten

dagvlinders op te houden. Ik merkte dat het al snel een race tegen de klok werd om voor 13.00 uur de hokken te bezoeken die ik me had voorgenomen en ondertussen stelde ik ook vast dat zich donkere wolken begonnen af te tekenen in het westen. Nee op deze manier vlinders inventariseren is nauwelijks een ontspannen hobby te noemen, zo moet het dus echt niet!

Toen ik een paar minuten over één op de afgesproken plek terugkeerde stonden de andere auto's er al geparkeerd, maar we moesten even ieder voor zich in zijn eigen auto blijven zitten op straffe van een doorweekt pak. Toen de regen minder werd bespraken we onze waarnemingen en stelden tevreden vast dat het zeker zin had gehad hier te kijken. Hierna ging ieder zijns weegs. Maar naar me later bleek had nog niet iedereen er genoeg van: Tinus besloot toch nog even een kijkje te nemen op een plek waar hij nog niet aan toegekomen was. Het resultaat mocht er zijn: hij 'scoorde' zowaar nog een argusvlinder, een soort die geen van ons vieren dat jaar tot dan toe had gezien. Hoezo 'vlinderwoestijn'?

Oranje zanddoogjes foto: Minko van der Veen

Witte hokkenexcursies

Ru Bijlsma

Westdorp

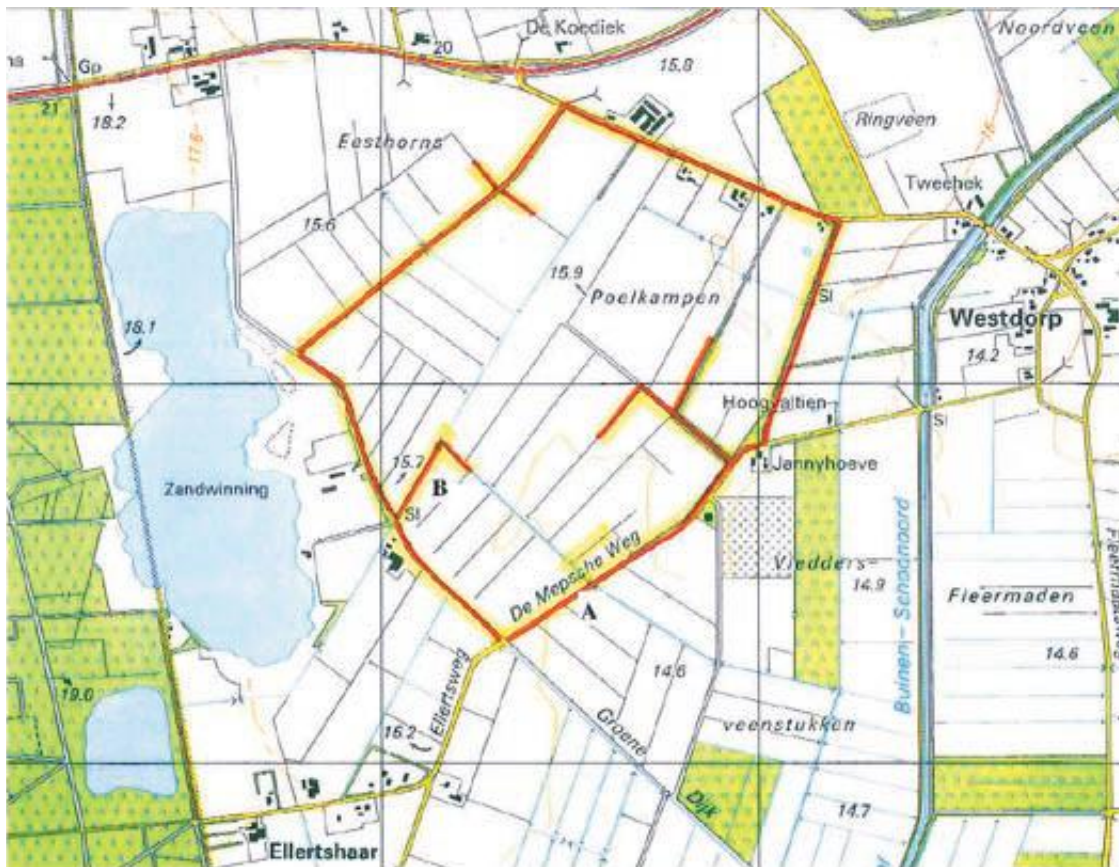
Voor zaterdag 7 augustus 2010 was een witte hokkenexcursie gepland naar het gebied rond het esdorp Westdorp, ten westen van Borger. Vanwege de vele regen is de excursie afgelast. Het kwam echter heel goed uit dat ik de dag ervoor (6 augustus) voor mijn werk rond Westdorp moest inventariseren, met prachtig zonnig weer, niet teveel wind (< 2 Bft) en eerst temperatuur van 14°C , later oplopend naar 21°C .

Berm de Mepsche weg met grasklokje en biggekruid foto: Ru Bijlsma

Het bezochte gebied ligt tussen Westdorp en de zandwinning. Het is een open heideontginning met gloeiend maaiveld, slootjes en wat bredere watergangen, en langs de randen bossingels, oude houtwallen en (brede) bermen, soms met veel grasklokjes (zie foto boven).

In figuur 2 is aangegeven welke delen van het gebied door mij zijn bezocht.

Figuur 2: onderzocht gebied

De bermen en randen met houtsingels waar niet of nauwelijks bloeiende planten stonden waren meestal ook arm aan vlindersoorten. Dit was bijvoorbeeld de houtsingel langs het zandpad aan de noordoostzijde (zie foto), met veel beschutting en veel zon, maar toch alleen maar zwartsprietdikkopje en klein koolwitje. Misschien was ik er te vroeg (tussen 9-10 uur).

Zandpad oostzijde van het gebied
foto: Ru Bijlsma

Omgeving Westdorp - Veldbezoek 6 augustus
Waarnemer: Ru Bijlsma

knhok	Soort	aantal
246-547	geen waarnemingen	
246-546	klein koolwitje	1
246-547	dagpauwoog	1
	zwartsprietdikkopje	1
246-546	kleine vos	4
	icarusblauwtje man	3
	kleine vuurvliinder	2
	dagpauwoog	4
	zwartsprietdikkopje	10
	klein koolwitje	9
	orangje zandoogje	1
	bruin zandoogje	2
	groot koolwitje	1
247-547	zwartsprietdikkopje	1
247-546	klein koolwitje	1

Tijdsbesteding: 08.30 - 12.00 uur
Weer: droog, zon, enige bewolking.
eerst rond 15-16 graden, later 21 graden
op beschutte plekken al warm in zon.
Weinig wind minder dan 2 Bft.

Tabel 1.

De vlinders zijn vooral aangetroffen in de terrein-gedeelten waar meerdere kruiden aanwezig waren, zoals de bermen langs de Mepsche Weg, slootkanten en ruigere overhoekjes van de percelen. De grootste verscheidenheid aan vlinders is aangetroffen in de brede, rijk begroeide bermen en slootkanten langs de Mepsche Weg (locatie A in figuur 2).

Perseelrand centraal in het gebied foto: Ru Bijlsma

Opvallende plantensoorten zijn hier boerenwormkruid, duizendblad, bleekgele hennepnetel en langs de waterkant ook watermunt.

Hier vlogen icarusblauwtje, kleine vuurvliinder, tamelijk veel zwartsprietdikkopje, klein koolwitje, kleine vos, oranje zandoogje en gammauil.

Een andere intensief bevlogene locatie lag tegenover de ingang van de zandwinning (haaks op Groene dijk, locatie B in figuur 2): slootbermen met o.a. biggekruid en ruigere overhoekjes met reukloze kamille, akkerdistel: klein koolwitje, icarusblauwtje, kleine vos, dagpauwoog, kleine vuurvliinder, zwartsprietdikkopje, bruin zandoogje. In de tabel 1 zijn de resultaten van een ochtend veldbezoek samengevat.

Slootbermen foto: Ru Bijlsma

Natuur in Drenthe- zicht op biodiversiteit

Ben Hoentjen

Aan het begin van de afgelopen zomer verscheen het boek *Natuur in Drenthe, zicht op biodiversiteit*. Het is de uitgebreide samenvatting van een fors rapport (400 pagina's), dat een breed overzicht geeft van de actuele kennis over de natuur in Drenthe. In dit rapport, uitgebracht door de provincie Drenthe, is geprobeerd deze informatie op overzichtelijke en systematische wijze in een samenhangend perspectief te presenteren en voor een breed publiek toegankelijk te maken.

In dit actuele overzicht ligt het accent op de karakteristieke en belangrijke natuurwaarden in Drenthe: de soorten, soortgroepen en natuurtypen waarvoor Drenthe landelijk en in sommige gevallen zelfs internationaal gezien een belangrijke rol vervult. Ook aan lokaal aanwezige natuurwaarden die binnen Drenthe bijzonder – en daarmee dus van grote regionale betekenis – zijn, wordt speciale aandacht besteed. De informatie concentreert zich op de verspreiding van planten- en diersoorten, de factoren die deze bepalen, indien beschikbaar, gegevens over toe- en afname (trends) in de afgelopen decennia en, voor zover bekend, de oorzaken daarvan.

Net als in het rapport *Natuur in Drenthe* uit 1992 is de informatie geordend per biotoop. Er worden veertien biotopen beschreven: bossen, houtwallen en singels, hoogvenen, heiden en stuifzanden, vennen en veentjes, beken en bronnen, meren en moerassen, graslanden, akkers, wegbermen, lijnvormige wateren (sloten, wijken, kanalen en vaarten), poelen, zandwinplassen en bebouwd gebied. Per biotoop passeren alle relevante organismegroepen de revue in een vaste volgorde: vegetatie en flora, mossen, korstmossen, paddenstoelen, sialgen en kiezelwieren, zoogdieren, vogels, amfibieën en reptielen, vissen, insecten (dagvlinders, nachtvlinders, libellen, sprinkhanen, bijen, wespen, zweefvliegen, kevers, mieren) en macrofauna. De beschrijvingen van de soortgroepen worden voorafgegaan door een inleiding over het biotoop. Daarin wordt het biotoop afgebakend en het ontstaan en de geschiedenis ervan in een notendop besproken. Ook worden ligging en, indien daarover gegevens beschikbaar zijn, oppervlakte binnen Drenthe en veranderingen daarin aangegeven. Tevens wordt een beeld geschetst van de belangrijkste (milieu)factoren die de samenstelling van flora en fauna bepalen.

folder pagina 2

Voor welke planten en dieren is Drenthe landelijk gezien belangrijk? Waar in Drenthe zijn deze natuurwaarden te vinden? Met welke soorten gaat het goed en welke hebben het moeilijk? Wat is bekend over de oorzaken? Hebben natuurontwikkeling en beschermingsmaatregelen succes? Heeft de klimaatverandering al zichtbare gevolgen voor de Drentse flora en fauna?

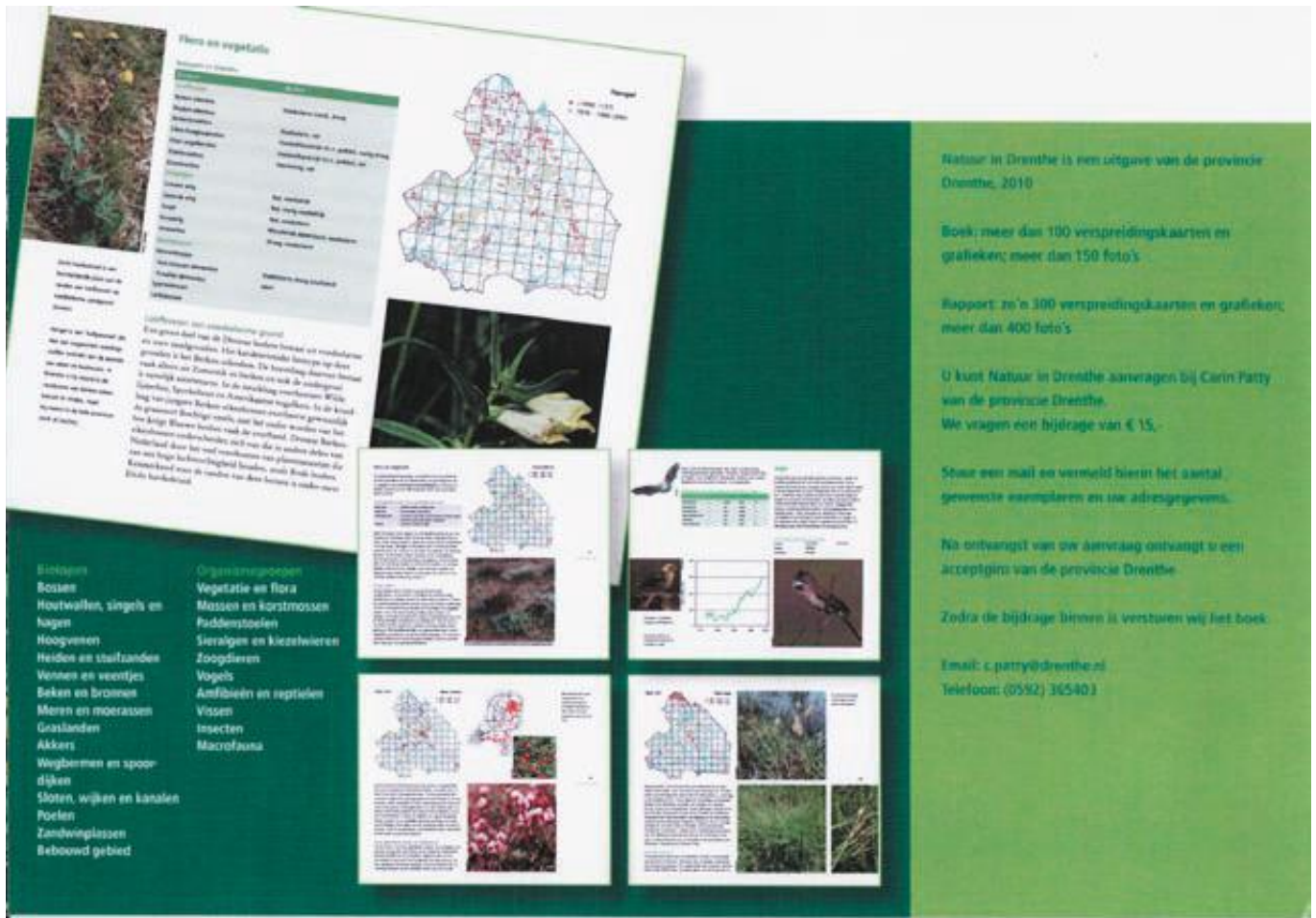
Wie antwoorden op deze vragen zoekt, is vanaf nu niet meer aangewezen op een vaak moeizame zoektocht door een berg publicaties. In het boek *'Natuur in Drenthe'* en het bijbehorende gelijknamige basisrapport is veel actuele kennis over de toestand van de biodiversiteit in onze provincie bijeengebracht. Overzichtelijk gerangschikt per biotoop wordt informatie over een groot aantal organismegroepen gegeven, van hogere planten tot sialgen en van zoogdieren tot zweefvliegen. De teksten worden toegelicht met vele verspreidingskaarten, trendgrafieken, tabellen en foto's. Bij de uitwerking van het materiaal in tekst en beeld kregen de medewerkers van de provincie Drenthe hulp van tal van gerenommeerde onderzoekers.

'Natuur in Drenthe' is in zekere zin de opvolger van het gelijknamige rapport uit 1992. De nieuwe publicatie is aanzienlijk uitgebreider, omdat sindsdien heel veel nieuwe informatie beschikbaar is gekomen, ook over soortgroepen die in het verleden onderbelicht bleven. Dat is te danken aan de toename van het aantal vrijwilligers en hun kennis en kunde (onder andere mossen, paddenstoelen, insecten) en aan onderzoek van professionele onderzoeksinstituten en overheden.

Natuur in Drenthe bestaat uit twee delen

- In het boek is de belangrijkste informatie op een voor iedereen toegankelijke, prettig leesbare manier samengevat. Het accent ligt hierin op de meest kenmerkende natuurwaarden en de meest opvallende ontwikkelingen. Het boek is rijk geïllustreerd en voorzien van een stevig omslag.
- De bijgeleverde cd-rom bevat het basisrapport (in pdf-format), waarin uitgebreide beschrijvingen en overzichten te vinden zijn, plus nog veel meer verspreidingskaarten, trendgrafieken en foto's. Iedereen die het boek bestelt, krijgt het basisrapport op cd-rom er bij!

folder pagina 3

Voor het maken van de bijdragen over de dagvlinders werd dankbaar gebruik gemaakt van de gegevens van de Vlinderwerkgroep Drenthe, zowel uit Dagvlinders van Drenthe als de daarna verzamelde waarnemingen. Daarbij konden vaak nog de gegevens tot en met 2009 worden meegenomen. De teksten werden geschreven door Ate Dijkstra en Bert Oving. Jelle de Vries tekende voor de voor Drenthe kenmerkende nachtvlinders van verschillende biotopen.

De beschrijvingen van de flora en fauna per biotoop vormen de kern van het rapport. Ze worden voorafgegaan door een kort hoofdstuk over de abiotische (niet-levende) omgeving: het klimaat, de ontstaansgeschiedenis van het Drentse landschap, de waterhuishouding en de bodem. Voor een goed begrip van de planten- en dierenwereld van de biotopen is enige kennis van deze bepalende factoren immers onmisbaar. In het laatste hoofdstuk komen de ontwikkelingen in het natuurbeleid in de afgelopen decennia en hun effecten op de flora en fauna in Drenthe aan bod.

Het omvangrijke basisdocument is in beperkte oplage verspreid naar onder andere gemeenten, waterschappen, terreinbeherende instanties en onderzoeksinstituten. Echter, achter in het boek 'Natuur in Drenthe, zicht op biodiversiteit' is het

basisrapport op dvd toegevoegd, zodat de lezer de beschikking heeft over alle informatie. Net als voor het rapport is ook voor de samenvatting een vorm gekozen die uitnodigt tot zelf kijken, begrijpen en genieten 'in het veld'. Ook het boek is daarom rijk geïllustreerd met kaartjes, grafieken en foto's. Op de website van de Vlinderwerkgroep Drenthe staat de folder die een indruk geeft van wat dit nieuwe boek over de huidige Drentse natuur te bieden heeft. Zolang de voorraad strekt, kunnen exemplaren per email besteld worden bij de provincie Drenthe, via secretariaat@provincie-drenthe.nl met vermelding van naam en adres, en natuurlijk het aantal gewenste exemplaren. Het boek kost 15 euro.

veebesblauwtjes foto: Pauline Arends

Verrassende aantallen Argusvlinders bij Roswinkel

Bert Oving

Kijken naar dagvlinders is voor liefhebbers ongetwijfeld leuk en spannend. Tijdens een inventarisatie houden veel vlinderaars zich vooral bezig met de vraag welke aantallen ze zullen aantreffen, daarbij wellicht stilletjes hopen op een wat zeldzamere soort. Want ja, hoe vaak zie je nou eigenlijk een 'krent in de pap'?

Argusvlinder foto: Bert Oving

Tegenwoordig is één van die krenten voor velen ongetwijfeld de Argusvlinder. Aan het eind van de vorige eeuw nog algemeen, maar daarna helemaal in een vrije val terecht gekomen. Zelf heb ik de soort al enkele jaren geleden aan mijn 'verlanglijstje' toegevoegd, zo'n soort waar je dus stilletjes op hoopt als je er op uit trekt.

Ik verkeer in de gelukkige omstandigheid dat ik veel in het veld ben en daarbij regelmatig op plaatsen kom die voor deze vlinder geschikt lijken als leefgebied. Desondanks zie ik ze de laatste jaren eigenlijk nog maar zelden; in Drenthe in 2008 nog één exemplaar en in 2009 zelfs helemaal geen! Een prachtige dag, 8 augustus van dit jaar, zou het gemis van de laatste jaren echter helemaal goed maken. Struinend in het gebied De Gruinten, in de omgeving van Roswinkel passeerde een oranje vlindertje op enkele meters afstand. De aandacht ging echter vooral uit naar de flora en vegetatie en de vlinder werd vanuit de ooghoek als Oranje zandoogje bestempeld. Tenminste, dat was de eerste reactie alleen.... 'er was iets mee'. Het vlindertje was inmiddels al verdwenen maar "dit zou eigenlijk wel eens een Argusvlinder geweest kunnen zijn"! Nog balend over het feit dat ik waarschijnlijk mijn eerste Argusvlinder van dit jaar gezien had maar daarover geen volledige zekerheid had verkregen, vloog weer een exemplaar voorbij die aan alle twijfel een eind maakte: Argusvlinder! Daar bleef het echter niet bij. Even later werden maar liefst vier vlinders tegelijk gezien en nog verderop in een vrij schraal weilandje met bloeiende Vertakte leeuwentand zaten vijf nectardrinkende vlinders.

Aan het eind van deze dag zou de teller op 82 exemplaren staan. De grootste concentraties van vlinders bevonden zich rondom het al genoemde weilandje en bij een schraal slootje met veel open plekken in de vegetatie en een aangrenzend graslandje met veel bloeiend Jacobskruiskruid. Verder zaten verspreid over het gebied vooral territoriale mannetjes die sterk op elkaar reageerden.

Een dergelijk hoog aantal Argusvlinders in het binnenland is tegenwoordig bijzonder. Door de dramatische achteruitgang is een kans op een ontmoeting met deze soort immers behoorlijk verkleind. Zie hiervoor bijvoorbeeld de voorjaarseditie van de nieuwsbrief van de vlinderwerkgroep (van der Veen, 2010) en De dagvlinders van Nederland (Bos et al., 2006). In deze landelijke vlinderatlas worden dichtheden van 12 tot 46 vlinders per ha vermeld. Dat was echter nog voor de 'vrije val'. De aantallen bij Roswinkel zullen waarschijnlijk slechts plaatselijk deze dichtheid benaderen maar wel is duidelijk dat het hier naar huidige maatstaven om uitzonderlijk hoge aantallen gaat. Hoe kan dit nou? Van de Argusvlinder is bekend dat ze erg mobiel zijn. Zijn dit dan wellicht zwervers vanuit Duitsland? In dat geval zouden er ook elders hoge aantallen verwacht mogen worden en daarvan is, voor zover bekend geen sprake. Andersom is eerder het geval; er zijn dit jaar weer minder vlinders gezien dan in 2009.

Is de situatie ter plaatse dan op de een of andere manier onderscheidend ten opzichte van andere gebieden in het binnenland? Het gebied de Gruinten was een landbouwgebied maar is in het kader van het project 'Herinrichting Runde' de laatste jaren flink 'op de schop gegaan'. De Runde is aangewezen als Ecologische Verbindingszone tussen de EHS-gebieden van het Bargerveen en Westerwolde. Deze veenbeek is daarbij zoveel mogelijk in haar oorspronkelijke loop uitgegraven en op een natuurlijke wijze aangelegd. Ook het aangrenzende gebied is zo natuurlijk mogelijk ingericht met onder andere aanleg van plasjes, bosaanplant en brede zandpaden. De Argusvlinder heeft een voorkeur voor gevarieerd grasland met kale grond en lage en hoge vegetaties. Het is daarom goed voor te stellen dat door deze herinrichting een (tijdelijk) geschikt leefgebied is ontstaan. Helaas zijn er geen gegevens beschikbaar van vóór 2010 die deze mogelijke verklaring ondersteunen. Bovendien zijn er geen meldingen van dergelijke aantallen Argusvlinders uit andere gebieden in Drenthe met vergelijkbare omstandigheden. Al met al lijkt het erg interessant om de ontwikkelingen in dit gebied de komende jaren te blijven volgen, bij voorkeur gecombineerd met tellingen in de omgeving.

Bos, F., M. Bosveld, D. Groenendijk, C. van Swaay, I. Wynhoff, De Vlinderstichting. (2006): De dagvlinders van Nederland, verspreiding en bescherming (Lepidoptera: Hesperioidea, Papilionoidea.-Nederlandse Fauna 7. Leiden. Veen, M. van der, 2010. De Argusvlinder (Lasiommata megera). Nieuwsbrief Vlinderwerkgroep Drenthe 19 (1): 9-11.

Veenvlinders in 2010

Pauline Arends

Veenbesblauwtjes foto's Pauline Arends

De drie veenvlindersoorten veenhooibeestje, veenbesparelmoervlinder en veenbesblauwtje lieten zich dit jaar rijkelijk zien. Bij bijna alle populaties zijn hogere aantallen vlinders geteld dan in 2009.

In de boswachterij Dwingeloo (het enige overgebleven bolwerk van het veenbesblauwtje) is ten opzichte van 2004 een voorzichtige toename van het aantal veenbesblauwtjes waarneembaar, zwervende exemplaren zijn aangetroffen op nieuwe locaties. Het doek is waarschijnlijk gevallen voor de Anserdennen. De afgelopen drie jaar zijn hier geen veenbesblauwtjes meer gezien. De enige plek met veenbesblauwtjes in Groningen, is al jaren stabiel.

De veenbesparelmoervlinder vliegt nog op 8 locaties, alleen in de provincie Drenthe. Het Meindersveen behoorde dit jaar tot de topscore, er werden 120 vlinders geteld. Het gaat hier de laatste jaren beter, mede dankzij enkele inrichtingswerkzaamheden door Staatsbosbeheer. Ook in Sleen en de boswachterij Schoonloo vlogen de vlinders dit jaar in hogere aantallen. In Schoonloo zijn dit jaar 2 vlinders aangetroffen op een nieuw geschikt venetje, een locatie waar ze vele jaren terug ook vlogen. Nu is het afwachten of ze hier standhouden. De populatie bij het Spaarbankbos heeft het niet gered, in 2004 zijn hier de laatste veenbesparelmoervlinders gezien.

Veenhooibeestje foto: Jelle de Vries

Het veenhooibeestje blijft het goed volhouden op de laatste 6 locaties in Drenthe en het Fochteloeveen. In de boswachterijen Grolloo en Schoonloo zien we wel op twee locaties het aantal vlinders afnemen. Dit heeft waarschijnlijk te maken met het geleidelijk veranderen van de vegetatie. Zowel op het Fochteloeveen als het Hingsteveen vliegen gelukkig nog hoge aantallen veenhooibeestjes, ook dit jaar waren ze volop aanwezig.

Veenbesparelmoervlinder foto Pauline Arends

Veenbesparelmoervlinder foto: Jelle de Vries

Geleidelijk aan zien we toch de vlinders van geïsoleerde populaties (als de Anserdennen en het Spaarbankbos) verdwijnen. Dit baart wel tot zorgen, want de afstanden tussen de overgebleven populaties worden steeds groter. Maar, gelukkig houden de vlinders op de laatste bolwerken in de drie noordelijke provincies stand. Belangrijk blijft het hier om de samenhang van het netwerk aan veentjes vanuit deze bolwerken zoveel mogelijk te vergroten en te verbeteren. Opdat de vlinders, als ze gaan zwerven, in de nabije omgeving mooie geschikte hoogveentjes vinden waar ze hun eitjes kunnen afzetten.

Eikenprocessierups in het Nieuws(Dagblad van het noorden)

ACHTERGROND EIKENPROCESSIERUPS

- Dier met de irriterende haartjes vestigt zich hier definitief
- Volgend jaar miljoenen besstjes in het Noorden
- Proeven met bestrijdingsmidelen positief

Door Jean-Paul Taffijn

Wischoten/Wapserveen De eikenprocessierups rukt steeds verder op in Groningen en Drenthe. Het besstje met de irriterende haartjes - daarom ook wel brandrups genoemd - heeft zich vooral gevestigd in Drenthe, waar de populatie inmiddels 100.000 dieren omvat, grofweg een verdubbeling ten opzichte van vorig jaar. Maar ook in Groningen zaren dit jaar naar schatting al meer dan 7000 van de rupsen. In de onderzochte gebieden bij elkaar ging het om een dikke 600.000. Een ander blijkt uit calculaties van het bedrijf Biocontrol uit Wapserveen. Dat telde afgelopen jaar de vlinders van de eikenprocessierups die ransalfladerden, en in een van de 3000 vallen in de drie noordelijke provincies en Noordwest-Overijssel terechtkwamen.

Volgens Silvia Hellingman van het bedrijf zijn de cijfers maar op één manier uit te leggen: de eikenprocessierups heeft ook Noord-Nederland gekozen als vestigingsplaats. "We hebben ook het aantal 'verse vlinders' geteld, dat zijn pas geboren exemplaren die in onze vallen terechtkwamen. Dat waren er heel veel, wat betekent dat er overal nesten in de buurt waren. Zij verwachten dat het aantal rupsen en vlinders in het Noorden volgend jaar een veelvoud zal zijn van dit seizoen. Haar schatting komt uit op bijna twee miljoen. "En mijn prognose voor het afgelopen jaar klopte precies". De eikenprocessierupsen maken nesten op eikembomen, maar bouwen ook verblijven onder de grond. Dat laatste maakt het erg lastig ze allemaal te vinden. Het voordeel is wel dat de irriterende haren niet met de wind meedrijven.

▲ Dit rupsvrouwje heeft haar brandharen afgeworpen en is veranderd in een eikenprocessierupsvlinder. Foto: Silvia Hellingman

"Het is nu zaak om alert te blijven", zegt Hellingman. Zij denkt dat het aantal aantroffen vlinders nog veel hoger zou zijn geweest als we niet zo'n regenachtige zomer zouden hebben gehad. Het afgelopen jaar

heer om massaal bestrijdingsmiddelen in te zetten. Maar dat is kostbaar.

Volgend jaar breidt Biocontrol het aantal vallen - kastjes aan palen en bomen met een sterke vlindervrouwjesgeur en een verdovend middel - uit om de opmars van de eikenprocessierups in de gaten te houden. En waar het kan bestrijdingsmiddelen toe te passen. Vooral in de provincie Groningen is nog een slag te slaan. Daar werd dit jaar al leen in Oost-Groningen en in de stad geteld, terwijl de trek naar het noorden onverminderd doorgaat. Het veranderende klimaat kan daarvan wel eens de oorzaak zijn.

Foto: DvhN/Anne Marie Kamp

Irriterende haartjes

De brandharen van de eikenprocessierups zijn bedoeld als verdediging. Bij gevaar schiet de rups ze af. Een rups heeft er zo'n miljoen. De pijlvormige haren kunnen de huid, ogen en luchtwegen binnendringen, met huidirritatie, jeuk, zwellingen en rode ogen tot gevolg. Mensen die er gevoelig voor zijn, kunnen ook te maken krijgen met koorts, braken en duizeligheid. De vlinders van de rups hebben die haren niet, maar die blijven wel achter in de nesten, vanaf waar ze door de wind meegenomen worden.

werd een aantal bestrijdingsmethoden beproefd. Zo werden in Havelte en Hoogeveen parasieten in nesten gespoten, met positieve gevolgen. In de vallen daar kwamen amper vlinders aan, terwijl in de onbespoten omgeving heel veel vlinders werden aangetroffen. Ook proeven met gaasvliegenlarven, sluiswesp en sluisvliegen blijken hun vruchten af te werpen. Het wachten is op de opdracht van gemeenten, provincies en Staatsbosbe-